

УДК 631.1.027:631

**ЩОДО ПРОБЛЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ОСОБИСТИХ
СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ**

І.В. Свиноус

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Ключові слова: *особисте селянське господарство, податки, неформальний сектор.*

Анотація. *Розглядається проблема доцільності здійснення оподаткування доходів від ведення особистих селянських господарств. Особлива увага приділяється ана-*

лізу останніх законопроектів щодо оподаткування ОСГ, які б на думку авторів могли б стимулювати розвиток малого та середнього бізнесу на селі.

Вступ. У процесі ринкового реформування аграрного сектору економіки суттєво змінилися місце і роль господарств населення, серед яких переважають особисті селянські господарства (ОСГ). Особистим селянським господарствам, що законодавчо визнані в Україні, належить вагомий внесок у вирішенні проблеми продовольчого забезпечення населення держави. Нині сільськогосподарські підприємства знизили майже удвічі виробництво валової продукції, однак ОСГ зберегли обсяги виробництва, а по окремих видах продовольчої продукції навіть збільшили їх. Отже, в кризовій ситуації ОСГ виявляється стійкішими проти економічних негараздів. Це значною мірою зумовлено тим, що дані господарства поставлені в умови самовиживання.

Аналіз останніх досліджень. Кризова ситуація в аграрному секторі України, і в тваринництві зокрема, призвела до того, що особисті селянські господарства нині стали основними виробниками значних обсягів тваринницької продукції. В 2007 р. ОСГ вироблено м'яса (у забійній вазі) 51,9 %, молока – 82,2, яєць – 45,9 % від загального їх виробництва

В особистих селянських господарствах зайнята переважна більшість сільського населення, адже в кожному сільському домогосподарстві є земельна ділянка, на якій селяни вирощують сільськогосподарські культури та утримують худобу.

Проте, статус ситуативного основного виробника більшості видів сільськогосподарської продукції при мінімальній сплаті податків в порівнянні з реформованими сільськогосподарськими підприємствами не дає спокій законодавцям та урядовцям різних рівнів.

Мета даної статі - розглянути проблему доцільності зростання податкового тиску на особисті селянські господарства.

Учені-історики, економісти, соціологи, юристи зробили значний внесок у розробку нового курсу щодо ОСГ. Особливо слід відзначити за широтою й глибиною підходу, постановкою цілого ряду теоретичних, методологічних проблем праці В.А. Араксіна, В.І. Бойка, В.Я. Месель-Веселяка, Г.І. Шмельова, А.Р. Калининка, В.І. Могилевцева, В.Ю. Воловика, Л.М. Гутко, В.В. Кузнецова, З.Н. Шукліної та інших, в яких показана економічна роль особистого господарства населення (ОГН), його питома вага у валовому виробництві різних видів сільськогосподарської продукції, проаналізовані взаємозв'язки між суспільним і особистим господарством, узагальнені форми і методи роботи споживчої кооперації з власниками ОГН тощо. Однак більшість праць написана в умовах соціалізму і на основі матеріалів всесоюзного значення, чого не можна сказати про аспекти ОГН у нових умовах господарювання, в умовах перехідного періоду до ринкової економіки.

Результати досліджень. Як свідчить інформація Інтернет - видань, в Верховній Раді зареєстрований законопроект «Про внесення змін до закону «Про особисте селянське господарство».

Відповідно до законопроекту, планується: створити сприятливі умови для розвитку особистих селянських господарств та подальшого їх перетворення у сільськогосподарські товарні підприємства; забезпечити соціальний захист членів особистих селянських підприємств (можливість сплати внесків на загальнообов'язкове пенсійне та соціальне страхування); ввести спрощену систему опо-

даткування, обліку і звітності членів ОСГ, для яких ведення особистого селянського господарства є основною, але не підприємницькою діяльністю;

Парламентарії пропонують полегшити систему оподаткування осіб, зайнятих в особистих селянських господарствах і виступають за введення для них єдиного фіксованого податку. Проект закону «Про єдиний податок для членів особистого селянського господарства», в якому викладено нововведення оподаткування для ОСГ, був зареєстрований у ВР за номером 4369.

Згідно із законопроектом, ставка єдиного податку для членів індивідуального селянського господарства встановлюватиметься місцевою радою за місцезнаходженням особистого господарства в кожному випадку окремо. Розмір ставки згідно з проектом не може бути меншим від 500 грн., але не повинен перевищувати 1500 грн. на рік. Згідно з проектом, об'єктом оподаткування будуть як доходи, отримані від виробництва, переробки і реалізації сільськогосподарської продукції ОСГ, так і доходи від сільського зеленого туризму. Проект закону також вирішує і проблему пенсійного забезпечення осіб, зайнятих в індивідуальному селянському господарстві, оскільки сума від цього фіксованого податку перераховуватиметься до ПФУ і фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності (45% суми перераховуються до місцевого бюджету, 40% – до ПФУ, 15% – на загальнообов'язкове соцстрахування і 5% – до Фонду з тимчасової втрати працездатності).

В даний час на основі Закону України «Про внесення зміни до статті 4 Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» (щодо оподаткування доходів особистих селянських господарств)» доходи від ведення особистого селянського господарства не оподатковуються [1].

На сьогодні чинне законодавство пропонує два шляхи справляння податків з ОСГ (за вибором): вони можуть або платити податок з доходів фізичних осіб, або сплачувати податок, зареєструвавшись як суб'єкти підприємницької діяльності за спрощеною системою оподаткування. Проте і в першій, і в другій системі для ОСГ є свої мінуси. Одним з таких мінусів є подальше пенсійне забезпечення членів ОСГ.

Крім того, також висувуються пропозиції запровадити один з наступних способів оподаткування громадян, які ведуть особисті селянські господарства:

1. Встановлення межі прибутків, отриманих громадянами від ведення особистого селянського господарства, які не підлягають оподаткуванню, а також порядок оподаткування отриманих фізичною особою прибутків після перевищення цієї межі. Це може бути досягнуто шляхом визначення сум, на які зменшується сукупний оподатковуваний дохід, а не повне виключення цих сум із сукупного оподаткованого доходу громадян, які ведуть особисті селянські господарства.

2. Оподаткування земельних ділянок для ведення особистих селянських господарств, розмір яких перевищує норму безоплатної передачі у приватну власність, тобто 2 га [2, с.150]. Розмір податку в останньому випадку може визначатись на основі Закону України «Про фіксований сільськогосподарський податок» (статті 3, 4) [3].

В історії нашої держави були випадки посилення податкового тиску на особисті селянські (підсобні) господарства, особливо в 30-50 роки і всім відомо, які сумні наслідки цих заходів були. В певній мірі ці заходи були вимушені, адже економіка країни була зруйнована громадянської та другою світовою вій-

ною. Потрібні були кошти і економіка була відновлена завдяки податкам, які надійшли від селян.

Відголоски оподаткування ОСГ середини ХХ ст., завдяки наявній потужній «соціальної естафети» селян, знаходять відображення і даний час. Під час щорічного подвірного обліку сільськогосподарської худоби та майна жителів села майже кожний власник особистого селянського господарства занижував поголів'я сільськогосподарських тварин і птиці, кількість технічних засобів, що знаходяться в його користуванні. Основними причинами, які вказали під час опитування сільські жителі, були: можливість запровадження податку на оподаткування доходів від ведення особистого селянського господарства (самооподаткування) – 74 % опитаних; різке збільшення суми податкових платежів – 17 %; введення натуральної форми сплати податків – 9 %.

Довготривале протистояння сільського жителя і державної машини виробило стійку недовіру до будь-яких дій органів влади. А з іншої сторони, саме протистояння навчило селянина прилаштовуватися і неофіційно реалізовувати свої інтереси в рамках нав'язаних державою відносин.

Запровадження різноманітних способів стягнення податків з господарств селян ставить під сумнів розуміння законодавцями економічного змісту поняття «особисте селянське господарство» та природу його функціонування.

Основною метою діяльності особистих селянських господарств є виробництво продуктів харчування для власного споживання.

Т. Шанін, що детально проаналізував історію селянства в нашій країні, прийшов до висновку, що селянський двір на межі дев'ятнадцятого і двадцятого століть майже в точності відповідав цьому загальному типу [4, с. 358].

У принциповому сенсі ця загальна характеристика цілком застосовна і до сучасного селянського сімейного двору: його цілі і засоби залишилися в основному тими ж, що і сто років тому. Відсоток реалізації сільськогосподарської продукції, вирощеної в особистих селянських господарствах, невисокий і коливається в межах 5 - 20 % в залежності від виду товару.

Більшість власників особистих селянських господарств вимушено здійснюють товарне виробництво продукції.

Значна кількість опитаних обмежують споживання тваринницької продукції у зв'язку з потребою в грошах (84 %), 13 % із них вказали інші причини. При цьому, щонайменше споживають, але найбільше виробляють тваринницької продукції в тих родинах, де діти навчаються у вищих навчальних закладах (ВНЗ), (незалежно від кількості членів домогосподарства), у молодих сім'ях (потрібно створювати матеріальну базу свого домогосподарства).

Вітчизняні законодавці вважають, що в звичних економічних умовах господарства населення для більшості сільських жителів можуть стати чи не основним місцем роботи. Звідси постає проблема урівноваження в правах на отримання соціального захисту та здійснення оподаткування членів особистого селянського господарства, для яких воно є основним місцем роботи, з селянами, які працюють в інших сферах економіки. Як свідчать результати анкетування особистих селянських господарств, майже 2/3 опитаних вважають, що основним напрямком у подальшому розвитку ОСГ повинно бути виробництво продукції для власного споживання і з можливою подальшою реалізацією деякої кількості продукції. Лише 25-27 % опитаних бажають розвивати своє господарство з орієнтацією на виробництво значної кількості продукції для продажу. Тобто, в умо-

вах економічної стабільності сільські жителі свідомо відмовляються від ведення особистого господарства.

Аналізуючи існуючу систему оподаткування, можемо відзначити, що визнанням особистого селянського господарства як неплатника цілої низки податків, в першу чергу ПДВ, створюються штучні перешкоди при реалізації сільськогосподарської продукції, змушуючи селян вдаватися до сумнівних обороток. Статус неплатника ПДВ власника особистого селянського господарства призводить до того, що з ним не бажають налагоджувати відносини великі переробні підприємства – платники ПДВ, і він змушений орієнтуватися лише на переробників і торгово-посередницькі структури, на які поширюється спрощена система оподаткування. Ця обставина обмежує приватника у стосунках із різними категоріями торгово-посередницьких структур і переробних підприємств [5, с. 28]. Проте всім відомо, що торгово-посередницькі структури, які оподатковуються за спрощеною системою, купують сільськогосподарську продукцію у господарствах приватного сектору по нижчих цінах, ніж переробні підприємства-платники ПДВ, знаючи, що дана категорія затиснута лещатами законодавчого поля.

Недосконалість існуючого податкового законодавства стримує розвиток підприємницької ініціативи в більшості власників особистих селянських господарств, що призводить до згортання виробництва до межі, які покривають власні потреби в продуктах харчування. Яскравим прикладом є відмова від вирощування особистими селянськими господарствами цукрових буряків. Крім того, необхідно пригадати цьогорічні перепетії з «нульовою» ставкою на молоко, яке надходить від господарств населення, що змусила селян шукати інші канали збуту і навіть відмовлятися від утримування корів у власному господарстві. Для переробників це був реальний привід знизити рівень закупівельних цін від господарств населення. Переважна більшість селян-виробників молока не знають про існування такої постанови уряду і особливо про Порядок відшкодування ПДВ [6]. Хоча місцева влада, в тому числі й через свої засоби масової інформації, зобов'язана була своєчасно не лише довести його до відома товаровиробників, а й провести роз'яснювальну роботу серед населення. Більше того, проконтролювати виконання цих документів, передусім, переробниками молочної продукції, через яких із державного бюджету дотаційні гроші мають потрапляти до бюджету селян.

Насправді, ці кошти роками осідають то у казначействах, то безпосередньо на молокозаводах. І ніхто із місцевих керівників, ДПА, контроль за виконанням постанови уряду не здійснює. А тим часом, уряд щороку в бюджет закладає все нові суми на дотації сільськогосподарських виробників, сподіваючись, що вони доходять до них.

Крім того, виникає проблема з функціонуванням механізму відшкодування ПДВ, оскільки молокопереробні підприємства не укладають угод з приватними виробниками молока.

Однак знову ж таки виникає запитання – чому з державного бюджету здійснюється виплата сум ПДВ, якщо усі підприємства приватні, мають своїх засновників, без державної частки у статутних фондах. Тому саме вони, а не держава, в першу чергу повинні бути зацікавлені у збільшенні кількості виробників молока, а отже – у прирості поголів'я корів, відтворенні племінного високопродуктивного стада, у високій якості продукції. Адже все починається із молочних ферм. Не буде їх – не буде й молокозаводів. Молочна сировина – не м'ясо з

Польщі, не навозишся.

Висновки. Особисті селянські господарства в даний час слугують своєрідним буфером, що сповільнює загальний спад виробництва сільськогосподарської продукції і тим самим підтримує певний рівень продовольчої безпеки держави.

Для кожного конкретного власника ОСГ як господарства підсобного, споживчого, зазвичай не принципово, яка його ефективність. Він ним буде займатися навіть у найтяжчих умовах, не зважаючи ні на які витрати. Але так відбуватися буде до визначеної межі – задоволення власних потреб. За цією межею йому вже байдуже, яких зусиль йому потрібно, і який буде результат його діяльності.

Проблема оподаткування діяльності особистих селянських господарств при збитковості виробництва сільськогосподарської продукції, в першу чергу, через високі затрати праці не є актуальною. ОСГ лише для незначної кількості сільських жителів може бути основним місцем роботи в нормальних економічних умовах, для основної маси селян – воно є підсобним.

Література

1. Закон України «Про фіксований сільськогосподарський податок» від 17.12.98 р. №320-XIV (із змінами і доповненнями).
2. Шанин Т. Экстраполярные структуры и неформальная экономика современной России // Неформальная экономика: Россия и мир / Под ред. Т. Шанина. – М.: Логос, –1999. – С. 356-275
3. Закон України «Про особисте селянське господарство» від 15.05.2003 р. № 742-IV // Економіка АПК. – 2003. – № 9. – С. 150-152
4. Закон України «Про податок на додану вартість» від 03.04.97 р., зі змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24.
5. Закон України «Про внесення зміни до статті 4 Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» (щодо оподаткування доходів особистих селянських господарств)» від 23.03.2003 р. № 1594-IV // Відомості Верховної Ради. – №5 – 1 березня – С.134
6. Розжаренов В.П. Налогообложение личных подсобных хозяйств / В.П. Розжаренов // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2002. - № 9. - С. 12-13
7. Постанови Кабінету Міністрів України № 805 "Порядок нарахування, виплат і використання коштів, спрямованих для виплати дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за продані ними переробним підприємствам молоко та м'ясо в живій вазі"/ Офіційний сайт Верховної Ради – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua> (9.07.09).

Свиноус И.В. К проблеме налогообложения личных подсобных хозяйств

Аннотация. Рассматривается проблема целесообразности осуществления налогообложения доходов от ведения личных крестьянских хозяйств. Особое внимание уделяется анализу последних законопроектов относительно налогообложения ОСГ, какие бы, по мнению авторов, могли бы стимулировать развитие малого и среднего бизнеса на селе.

Ключевые слова: личное крестьянское хозяйство, налоги, неформальный сектор.

Svynous I.V. Problems of Taxation in Field of Personal Peasant Economy

Summary. The problem of expedience of realization of taxation of profits from the conduct of the personal peasant economies is examined. The special attention is spared the analysis of the last bills in relation to taxation of OSG, what in opinion of authors would stimulate development of small and middle business on a mud flow.

Keywords: personal peasant economy, taxes, informal sector.